Broj 3 (11) ISSN 0351-4552

HERCEGOVINA

godišnjak za kulturno
i povijesno naslijeđe

Radoslav Dodig

MLADE KOD VELJAKA - KONTINUITET OD ANTIKE

U polju zapadno od Vitine, na osamljenu brežuljku, nedaleko od mosta na cesti Vitina - Veljaci, nalazi se staro groblje *MLADE* s kapelom Sv. Ilije. Ime je dobilo po rijeci Trebižatu koja se na potezu Veljaci - Humac naziva Mlade.[1] Groblje od davnine pripada župi Veljaci.[2] Oko kapele odavno su zamijećeni antički i srednjovjekovni nalazi. Prvi je na to ukazao fra Petar Bakula.[3] Nestor bosansko-hercegovačke arheologije Ćiro Truhelka istraživao je predio između groblja u Vitini i groblja na Mladima, gdje je našao tragove rimske cigle i mozaika.[4] Istina, malo ranije rimske tragove u blizini Vitine, nedaleko od groblja na Mladima (stariji oblik *na Mladih*), spominju O. Blau, M. Glavinić i J. Alačević.[5] U novije doba I. Bojanovski

---

[1] Pučka etimologija veže ime *Mlade* uz izvjesnu mladu i svatove koji su nastradali u turskoj zasjedi. Ime *Mlade* moguće je izvesti iz korijena modl - mokrina, blato. Slična imena uočio je P. Šimunović, *Istočnojadranska toponimija*, Logos, Split, 1986., 255: Mladine kod Lastova, 101. Isti korijen izvodi i P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. II., JAZU, Zagreb, 1972., 439.

[2] L. Petrović, "Veljaci", *Napretkov kalendar za 1935.*, HKD "Napredak", Sarajevo, 1934., 179 - 187.

[3] P. Bakula, *Schematismus topographico - historicus custodiae provincialis et vicariatus apostolici in Hercegovina*, A. Zannoni, Spalati, 1867., 171 - 172.

[4] Ć. Truhelka, "Rimske iskopine u Vitini", *Glasnik* Zemaljskoga muzeja u Sarajevu, V., Sarajevo, 1893., 673.

[5] Pregled njihovih mišljenja vidjeti u I. Bojanovski, "Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmaciji", *Godišnjak ANUBiH*, knj. XV., Sarajevo, 1977., 106, bilj. 85.

iznio je pretpostavku daje blizu Mlada u Veljacima bila villa rustica.[6] O markantnim ostacima rimske kulture svjedoče i nadgrobni spomenici nađeni blizu lokaliteta na Mladima CIL III 6368 = 8499: MOPSUS SEX(ti) VARI SER(vus) ANNOR(um) XIIX HIC SITUS...,[7] vojnika Artana Marcela CIL III 635 = 8490[8] i veterana Marka Antonija Maksima.[9] Mjesni ratari i sada izoravaju ostatke rimske cigle i komadiće kamenih kvadera. U kapelu Sv. Ilije kao nadvratnik odavno je ugrađena jedna rimska stela. Spominje je još 1893. Ć. Truhelka: "*Tu je nekakav nadgrobni spomenik, bez ikakva natpisa, koji se nalazi nad crkvenim vratima.*"[10] Spomenikom se pozabavio također I. Bojanovski.[11]

Radi se o visokoj steli duljine 1,75 m, širine 0,55 m i prosječne debljine 0,18 m. Zabat i usadnik otučeni su, tako da je spomenik u punoj duljini bio zacijelo viši od dva metra. Natpisno polje 0,54 x 0,47 m, flankirano s dva usukana stupića s korintskim kapitelima, također je otučeno. Ipak, u gornjem prvom retku naziru se slova ...TIVS, očito kao dio pokojnikova imena. Čudno je da dosadašnji istraživači nisu primijetili ostatke natpisa. Na donjem dijelu spomenika prikazana su Hadova vrata - porta Inferi - s četiri kasetona. U dva manja gornja veličine 0,26 x 0,20 m nalaze se dvije oštećene lavlje glave, a u dvama donjima veličine 0,44 x 0,20 m vjerojatno su bili kakvi biljni motivi. Na području Ljubuškoga nađeno je osam sličnih spomenika.[12] Izrazita je sličnost ljubuških spomenika s motivima

---

[6] I. Bojanovski, o. c., 107.

[7] Spomenik je dugo bio ugrađen u jednu privatnu kuću u Vitini. Godine 1985. izvađen je i pohranjen u arheološku zbirku u zgradi Pučke škole u Gračinama na Humcu. Iako je sačuvan samo dio spomenika, zanimljiv je poradi rijetka polukružna oblika.

[8] I. Bojanovski, o. c., 107.

[9] V. Paškvalin, "Nadgrobni spomenik iz Borasa", *Glasnik* Zemaljskoga muzeja u Sarajevu 1960.-61., Sarajevo, 1960., 325 - 327, I. Bojanovski, "Bosna i Hercegovina u antičko doba", *Djela ANUBiH*, knj. LXVI., Sarajevo, 1988., 383. Spomenik je prvi opisao V. Skarić, "Iz rimske prošlosti", *Glasnik* Zemaljskoga muzeja u Sarajevu, XXXV., Sarajevo, 1923., 83. Sumarno također u A. i J. Šašel, *Inscriptiones Latinae*, Situla 25, Ljubljana, 1986., broj 1937, str. 163.

[10] Ć. Truhelka, o.c., 673.

[11] I. Bojanovski, "Epigrafski i topografski nalazi s područja antičke Bigeste", *100 godina Muzeja na Humcu*, Ljubuški, 1985., 72 - 73, sl. 4.

[12] R. Dodig, "De Lubussa disputationes archaelogicae et epigraphicae", *100 godina Muzeja na Humcu*, Ljubuški, 1985., 72.

podzemnih vrata s onima u Sinjskoj krajini, kako stilski tako i kronološki, koje je detaljno obradio J. Medini.[13] U kapelu je uzidan omanji ulomak od kamena, vjerojatno ostatak kakva rimskog objekta ili spomenična postolja. U široj okolici Mlada nađeni su i fragmenti rimskoga crijepa sa žigovima rimskih legija i carski novčići iz drugoga i četvrtoga stoljeća.[14]

Antički lokalitet na Mlađima imao je kontinuitet i kroz srednji vijek. Naime, oko kapele zamijećena je nekropola srednjovjekovnih stećaka. Š. Bešlagić u svojemu *Katalogu* pogrešno je navodi pod selo Šipovaču.[15] Dva kasnija rukopisa govorila su o 18 stećaka, i to: 12 sanduka, pet ploča i jedan sljemenjak. U *Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine* navedeno je 12 stećaka na Mlađima.[16] Na stećku ima uresa u obliku povijene lozice s trolistom, arkada, štitova s mačem i dva križa. Godine 1985. stručnjaci Regionalnoga zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Mostar obavili su na Mlađima manje sondažno ispitivanje.[17] Iza kapele Sv. Ilije nalaze se ruševni temelji jedne manje crkve. Spominje je biskup M. Lišnjić u razdoblju 1665. - 1671., naravno kao ruševine.[18] Na tim ruševinama pokušao je sagraditi crkvu fra Grgo Škarić 1863., dugu 27 i široku 14 lakata.[19] Međutim, do obnove nije nikad došlo. Prilikom sondažnih radova utvrđeno je da je veći broj stećaka uzidan u temelje crkve. Tako nekropola na Mlađima broji ukupno 25 stećaka: 13 ploča, 9 sanduka, jednu dvojnu ploču, jedan viši sanduk i jedan sljemenjak.[20] U temeljima su nađena četiri ulomka stećaka. Po svojim uresima i

---

[13] J. Medini, "Spomenici s Atisovim likom na području Sinjske krajine", *Hrvatsko arheološko društvo*, sv. 8., Split, 1987., 107 sequ.

[14] *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, sv. 3., Zemaljski muzej Sarajevo, 1988., 337.

[15] Š. Bešlagić, *Stećci. Kataloško-topografski pregled*, Sarajevo, 1971., 311.

[16] *Arheološki leksikon*, o. c., 377.

[17] *Lokalitet Mlade kod Vitine općina Ljubuški, opis istraživanja*, rukopis, Mostar, 1985. Istraživanja je vodio A. Zelenika uz pomoć M. Pušića i Ć. Rajića.

[18] K. Jurišić, *Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., 59.

[19] "Kršćanski puk i franjevci u Hercegovini", *Opći šematizam*, Provincijalat hercegovačkih franjevaca, Mostar, 1977., 146.

[20] *Lokalitet Mlade*, o. c., 4.

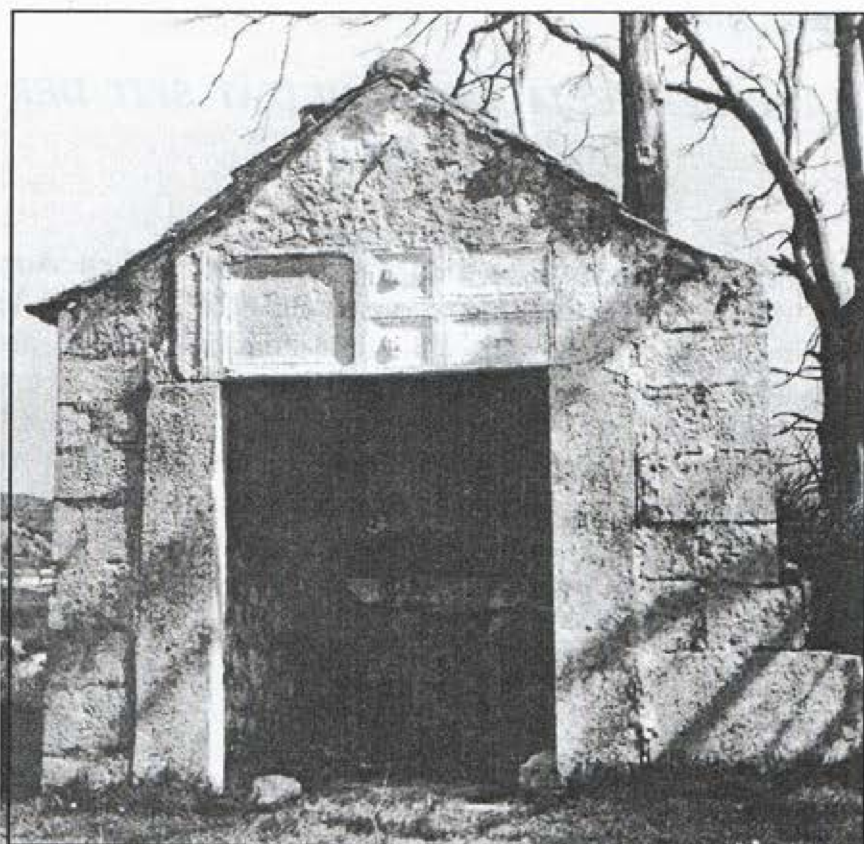
oblicima stećci na Mladima slični su ostalim stećcima na području Ljubuškoga i Hercegovine.[21]

Lokalitet na Mladima u Veljacima pokazuje, dakle, kontinuitet od antike do 1960-ih godina, kada se obavljaju ukopi na groblju. U rimsko doba pored Mlada bilo je kakvo poljoprivredno dobro ili pak villa rustica. Blizu je prolazila cesta Salona - Narona, dok su tragovi rimskih naselja otkriveni kod Vitine, Proboja i Radišića. Uzvisina na kojoj se nalazi današnja kapela Sv. Ilije očito je bila markantno kultno središte i u srednjem vijeku. Pače, nije nevjerojatno da je brežuljak na Mladima bio vjerski korišten i u starohrvatsko pogansko doba. Blizu je voda, a na sjeveru strmi obronci brda Zelengore s velikom kamenom gomilom na vrhu. Sveti Ilija bio je ratnički svetac. Mnoge crkve posvećene tom gromovitom proroku bile su mjesta jake starohrvatske vjerske tradicije.

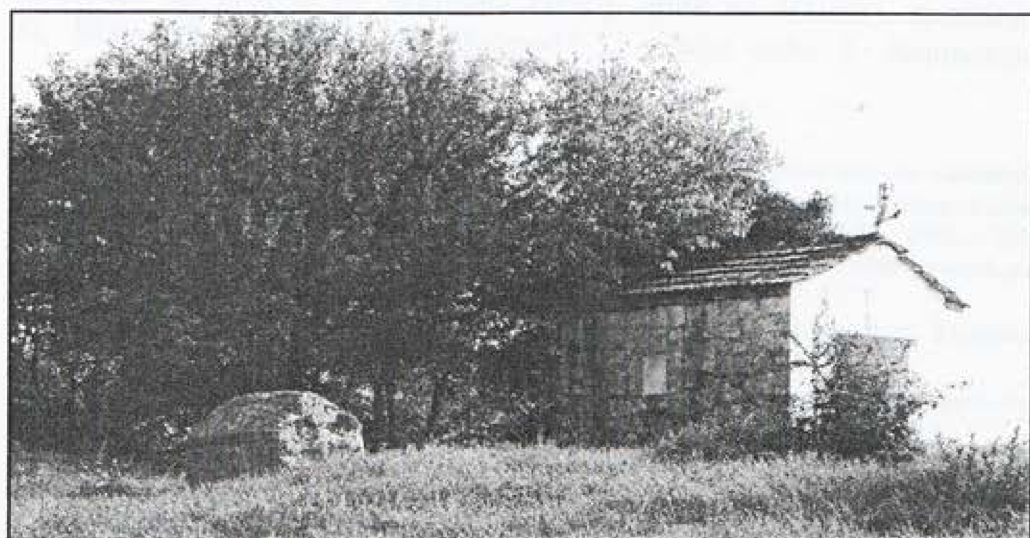
Kapelu Sv. Ilije na Mladima, ruševine crkve iza nje, stećke i bližu okolicu poljskoga brežuljka svakako bi trebalo staviti pod zaštitu. Lokalitet je, naime, dosta ugrožen zbog intenzivne zemljišne obrade. Arheološka istraživanja, makar i u manjem opsegu, dala bi zacijelo odgovor na izložene pretpostavke.

---

[21] M. Vego, *Ljubuški*, Zemaljski muzej u Sarajevu, 1954., 7 - 45, Š. Bešlagić, o. c., 311 - 314, Š. Bešlagić, *Stećci na Blidinju*, JAZU, Zagreb, 1959., passim, Š. Bešlagić, *Kupres*, Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti BiH, Sarajevo, 1954., passim, A. Benac, *Široki Brijeg*, Zemaljski muzej u Sarajevu, 1952., passim, A. Benac, *Radimlja*, Zemaljski muzej u Sarajevu, 1950., passim. O problematici stećaka uopće vidjeti: Š. Bešlagić, *Stećci. Kultura i umjetnost*, Sarajevo, 1982., 11 - 55.

Slika 1. Rimska stela kao nadvratnik kapelice Mlade u Veljacima

Slika 2. Mlade u Veljacima, antički i srednjovjekovni lokalitet

Radoslav Dodig

MLADE BEI VELJACI-KONTINUITÄT SEIT DER ANTIKE HER

Zusammenfassung

In einem kürzeren Artikel mit zahlreichen wertvollen Angaben beschreibt der Verfasser antike und mittelalterliche Funde in Veljaci aus der Umgebung der Kapelle im alten Friedhof. Neben antiken römischen Spuren hat diese Lokalität in Mlade auch eine Nekropole mit mittelalterlichen Grabsäulen.

Nach einer übersichtlichen Beschreibung befürwortet der Verfasser am Schluss, dass man sowohl die Ruine als auch die Grabsäulen unter den Schutz stellt, und dass man danach auch notwendige archäologische Untersuchungen vornimmt.